Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 264 (11161) 1979 чылдың ноябрь 16, пятница

1925 чылда үндезилеттинген

Өртээ 2 коп.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Хереглекчилер кооперациязының ажылын улам ыңай хөгжүдериниң болгаш экижидериниң дугайында» доктаалды хүлээп алган.

Коммунистиг партияның политиказын амыдыралга чедиишкиниг боттандырып чорутканының түңнелинде хереглекчилер кооперациязының ажылы дыка хөгжээнин доктаалда демдеглээн. Чоннуң улустуң хереглел бараанныры-биле хандырарынга, хоорай биле көдээниң аразынга харылзааларны калбартып быжыглаарынга ооң ролю бедээн. Хереглекчилер кооперациязының демократтыг үндезиннери дыка быжыккан. Кооперация кежигүннериниң саны 60 миллион кижи ашкан, ооң организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң ажылын удуртуп, контрольдаарын боттандырарынга оларның идепкейи улгаткан.

Совет хереглекчилер кооперациязының делегейде ажыл-чорудулгазы калбарган. Делегейниң кооперация каттыжышкынының кежигүну болбушаан, ол тайбың, демократия болгаш социал депшилге дээш демиселге бүгү чурттарның депшилгелиг кооперативтериниң чаңгыс эптиг болуру дээш туржуп турар.

Ооң-биле кады СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хереглекчилер кооперациязының организакчы болгаш ажыл-агый чорудулгазының деңнели СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның июль болгаш ноябрь (1978 ч.) Пленумнарының айтышкыннарынга ам-даа долу хемчээл-биле дүүшпейн турар деп санаан. Чоннуң садыг-биле хандырылгазында улуг четпестер бар. Көдээ чурттакчыларга херек чугула бараанналы бүдүрүп, садарын көвүдедиринче, оларның шынарын болгаш ассортиментизин экижидеринче үргүлчү чогуур кичээнгей салбас, чер-черниң бараан курлавырларын бараан саарылгазынга киириштирер, кооперация бүдүрүлгелеринге бараанналы кылып үндүрерин көвүдедир талазы-биле эгелекчи чорукту эвээш үндүрүп турар. Колхозтардан, совхозтардан болгаш хамаатыларның хууда ажыл-агыйларындан көдээ ажыл-агый продуктуларын, чиг-этти садып алырын калбартыр, чайгаар үнген катчимистерни, мөөгүлерни, эм-таң кылыр техниктиг чиг-этти болгаш түс чериң өске-даа хевирлиг продукцияның белеткээрин көвүдедир аргаларны долу хемчээл-биле ажыглавайн турар.

Чурттуң дыка хөй районнарында, ылангыя РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг черлериниң, Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Казахстанның районнарында хереглекчилер кооперациязының материал-техниктиг баазазының байдалы салдынган негелделерге четпейн турар: магазиннерниң, столоваяларның, складтарның, хлеб быжырар черлериниң болгаш белеткел организацияларының бүдүрүлгелериниң хөй кезии таарышпас бажың-балгаттарда тургустунган, садыгның болгаш технологияның дериг-херекселдери, машиналар болгаш механизмнер-биле сула дериттинген.

Центросоюз болгаш хереглекчилер кооперациязының чер-черде организациялары кадрлар-биле ажылга улуг четпестерни болдуруп, кооперативтерниң болгаш оларның бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларының составын [illegible] мак белеткеттинген кадрлар-биле быжыглаарының чогуур хемчеглерин албас, самчылдаларны, оорлаар болгаш ажыл-агыйжы эвес чорукта чидириглерни узуткаары-биле эргежок чугула хемчеглерни албайн турар. Кадрларның үнер-кирер чоруу ам-даа кызырылбаан, херээженнерни болгаш аныяктарны углап-башкарылганың болгаш контрольдуң кооператив органнарынче эвээш депшидип, кооперацияның иштики демократиязын үрээр таварылгалары болдуруп турар.

Чамдык черлерниң партия болгаш совет органнары хереглекчилер кооперациязының организацияларының ажылының дугайында айтырыгларын четпес көрүп, материал-техниктиг баазаларны калбартып сайзыраңгайжыдар, кадрларны шилиир, таарыштыр тургузар болгаш кижилер, күш-ажылчы коллективтерни доктааттынган планнарны болгаш даалгаларны долдур болгаш ажыр күүседиринче мобилизастаар, чоннуң хандырылгазын экижидер талазы-биле оларга чугула дузаны көргүзүп турар.

Хереглекчилер кооперациязының бүгү звеноларының ажылының ажыктыын болгаш шынарын улам бедидери, көдээге садыгның болгаш ниитиниң чемненилгезин организастаарын дыка экижидери, үүрмектеп садар бараан саарылгазының хемчээлдерин, көдээ ажыл-агый продуктуларын база чиг-этти садып алырын, кооперация бүдүрүлгелеринге улустуң хереглээр бараанналын кылып үндүрерин калбартыр аргаларны улам долдур ажыглаары Центросоюзтуң, республикаларның, крайларның болгаш областарның хереглекчилер эвилелдериниң эң чугула сорулгалары болур деп СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санап турар. Ол сорулгаларны күүседирин чедип алыры-биле хереглекчилер кооперативтериниң материал-техниктиг баазазын бүгү хемчеглер-биле быжыглаары, ажыл-агыйжы инициативазын болгаш хөй-ниитичи идепкейин калбартыры, план даалгаларын күүседиринге, кооперацияның социалистиг өнчү-хөреңгизин камгалап, улгаттырары дээш демиселге оларның ролюн бедидер, устава айыттынган сорулгаларны өзүгаар күрүне болгаш хөй-ниитиниң ажыл-херектерин углап-баштаарынга кооперативтер кежигүннериниң болгаш кооперация ажылдакчыларының калбак киржирин хандырары эргежок чугула.

Кооперация организацияларының мурнунда салган сорулгаларны күүседиринге дээштиг дузаны көргүзерин, садыг, белеткел болгаш бүдүрүлге ажыл-чорудулгазын хөгжүдериниң болгаш сайзыраңгайжыдарының херээнге, ажылга бедик көргүзүглер дээш, көдээниң ажыл-ишчилериниң негелделерин улам-на долузу-биле хандырары дээш күш-ажылчы коллективтерни социалистиг чарышка калбаа-биле киириштиреринге хереглекчилер кооперациязының ажыл-агый чорудулгазын улам ыңай экижидеринге болгаш ооң инициативазын калбартырынга бүгү хемчеглер-биле дузалаарын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга, хоорнарынга болгаш райкомнарынга, эвилелдешкен республикаларның болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутаттарының край, область, хоорай болгаш район Советтериниң күүскомнарынга санаалган. Кооперация органнарын бедик белеткелдиг, ажыл-херекти эки билир ажылдакчылар-биле быжыглаарынга кошкак чок кичээнгейни салыр, кооперацияның иштики демократиязын хөгжүдериниң дугайында доктаалда сагыш салыр.

1981—1985 чылдарда хереглекчилер кооперациязының ажыл-чорудулгазын улам ыңай хөгжүдериниң талазы-биле Центросоюзтуң баштаап чериниң ажылдап кылган хемчеглерин доктаалда чүүлдүг деп көрген. Ында мындыг чүүлдер көрдүнген:

садыгның, көдээ ажыл-агый продуктуларының белеткелиниң болгаш чоннуң хереглел барааннарының бүдүрүлгезиниң материал-техниктиг баазазын улам ыңай быжыглаары, а ол ышкаш чуртталга болгаш культура-амыдырал тудуун боттандырып чорудары: ол сорулгаларга 1981—1985 чылдарда 5350 млн. рубль түңнүг капитал салыышкынын үндүрер; магазиннерни, ниитиниң чемненилгезиниң болгаш хлеб быжырар бүдүрүлгелерин, ниити бараанныр складтарын, соодукчуларны, картофель, ногаа болгаш фруктулар шыгжаар черлерин тудар болгаш ажыглалга киирер талазы-биле тодаргай онаалдалар;

дугуржулга өзүгаар өртектер-биле чурттакчы чондан болгаш колхозтардан көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырын организастаарын экижидери болгаш ону көвүдедири, оларны хоорайларга болгаш ажылчын суурларга садарын улам калбаа-биле хөгжүдери болгаш экижидери;

хереглекчилер кооперацияларының бүдүрүлгелеринге консерваларны, колбаса болгаш кондитер кылыгларны, ээнтпес суксуннарны, пивону, а ол ышкаш улус хереглелиниң аъш-чемден өске барааннарын, ооң иштинде чоннуң күзелдии-биле садып ап турары амыдыралга болгаш ажыл-агыйга хереглээр кылыгларны, пор сава кылыгларын, ойнаарактарны, белектерни, ыяштан кылыгларны болгаш өске-даа барааннарны бүдүрерин көвүдедири, бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынарын экижидери;

аъш-чем артынчызы-биле малды семиртириниң аргазы-биле эът бүдүрерин улгаттырарынга, тоолайларны болгаш куштту өстүреринге хереглекчилер кооперацияларының организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң аргаларын улам-на долузу-биле ажыглаар;

үлетпүр аргазы-биле быжырган хлеб-булка кылыглазынга көдээниң чурттакчы чонунуң хереглелдерин улам-на долузу-биле хандырарының сорулгазын чоокку чылдарда шиитпирлээри-биле хереглекчилер кооперациязының хлеб быжырар бүдүрүлгелеринге продукция бүдүрүп үндүрерин улам ыңай өстүрер;

ниитиниң чемненилгезиниң бүдүрүлгелериниң бодунуң бүдүрген чартык фабрикаттарын, кулинария, кондитер болгаш булка кылыгларын, ээнтпес суксуннарны бүдүрүп үндүрерин болгаш садарын көвүдедир;

кооперативтиг магазиннерниң-даа, хуу хамаатыларның-даа чагыглары-биле посылка садыын калбаа-биле хөгжүдер, ол сорулгалар-биле чурттуң янзы-бүрү зоналарында бедик механизастаттынган амгы үениң посылка баазаларын тударын боттандырып чорудар;

чурттакчы чоннуң садыг хандырылгазын элээн экижидери, идик-хеп, культура-амыдыралга болгаш ажыл-агыйга херек кылыгларны, уругларга барааннарны садарын организастаарын сайзыраңгайжыдары, ол барааннарны садарын универмагтарга болгаш тускай магазиннерге мөөңнээри; улуг эвес болгаш чурттакчылыг ырак суурларга садыгны, а ол ышкаш ховуу ажылдарында, мал фермаларында болгаш одарларда ажылдап турар көдээ ажыл-ишчилерин хандырарын экижидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни боттандырып чорудар; көдээ черлерге ном садарын калбартыр;

тудуг-монтаж ажылдарының айыттынган планнарын, хереглекчилер кооперациязының тудуг организацияларының боттарының күжү-биле кылыр ажылдарның боттандырарынга эргежок чугула материалдарны, дериг-херекселдерни, тудуг база орук машиналарын болгаш механизмнерни, садыг бүдүрүлгелерин хандырарынга Центросоюзтуң бүдүрүлгелериниң тускайжыттынган автотранспортун, бараан делгеп салыр демир уңгүүрлерни, дериг-херекселдерни болгаш мебельдерни Центросоюзка болгаш эвилелдешкен республикаларның хереглекчилер эвилелдеринге тускайлап бээр.

Эргежок чугула саңныг көдүртүр транспорт, соодукчулар, садыг, технологтуг болгаш өске-даа дериглелер, саналга техниказы, картофель, ногаа болгаш чимистер савалаар контейнерлер-биле хереглекчилер кооперациязының организацияларын хандырар.

Садыг организацияларынга хереглээр ыяш, тудуг болгаш бажыңнар кырының шывыг материалдарын, санитар-техниктиг дериглерни база дозулдук кылыгларын бүдүрүп база белеткеп бээрин көвүдедирин чыл планнарының телевиледеринге киирерин ССРЭ-ниң Күрпланынга база Күрхандырылгазынга сүмелээн.

Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери ол барааннарга, а ол ышкаш сад-огород инвентарьларын болгаш ажыл-агый хереглелиниң өске-даа кылыгларының рынок фондуларын хуваарда көдээниң чурттакчы чонунуң оларга хереглелдерин улам долу хандырарының эргежок чугулазын барымдаалап көөр.

Ажыл-агый сан-хөө ажыл-чорудулгазының талазы-биле чамдык айтырыгларны шиитпирлээр талазы-биле Центросоюзтуң эргелерин калбартканын доктаалда айыткан.

Чоннуң хереглел бараанын бүдүрер, мал семиртир болгаш дузалал ажыл-агыйларын тударынга болгаш калбартырынга 10 чыл хуусаалыг үр үениң чээлизин хереглел кооперацияларының организацияларының болгаш бүдүрүлгелеринге тыпсырын ССРЭ-ниң Күрбанкызынга чөпшээрээн.

Садыг, склад, бүдүрүлге шөлдерин эле дерип кылып база ажыктыг кылдыр ажыглап турган, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын, чоннуу хандырарының таарымчалыг, депшилгелиг аргаларын нептередип турган, хереглекчилер кооперациязының бүдүрүлгелериниң ажылын комплекстиг рационализастаарын калбаа-биле нептередириниң талазы-биле хемчеглерни боттандырар.

Хереглекчилер кооперациязының, ылангыя Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга өөредилге черлериниң четкилерин калбартып база оларның ажылын экижидер, студентилерниң болгаш сургуулдарының өөредилгезиниң шынарын бедидер база өөредилге чорудулгазын сайзыраңгайжыдар, 1981—1985 чылдарда дээди эртемниг 40,3 муң специалистерни болгаш 260 муң ортумак эртемниглерни база массалыг мергежилдиг 855 муң ажылдакчыларны белеткээр.

Совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа күрүне бүдүрүлгелеринге садыгның база ниитиниң чемненилгезиниң четкилерин калбартыр талазы-биле хемчеглерни алырын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, Центросоюзка, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга дааскан. Ынчангаш 1985 чылда совхозтарның төп суурлар бүрүзү амгы үениң негелделерин хандырып турар магазиннерлиг болгаш столоваялыг болур. Магазиннерни, столоваяларны болгаш хлеб быжырар черлерни колхозтарның акша-хөреңгизи-биле тудар талазы-биле хереглекчилер кооперациязының организацияларынга дуза көргүзерин колхозтарга сүмелээн.

ССРЭ-ниң Күрпланынга эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге хамааржып турар түс-түс министерстволарга болгаш ведомстволарга доктаалда дараазында чүүлдерни дааскан:

барааның бөлүктеп садар баазаларын, садыг төптерин, универсалдыг магазиннерни, картофель, ногаа болгаш чимистер шыгжаар черлерин, хлеб заводтарының болгаш өске-даа улуг бүдүрүлгелерниң тудуунуң талазы-биле боттандырар эргежок чугула кезээлиг ажылдарны хереглекчилер кооперациязының чыл планнарының телевиледеринге киирерин көөр;

чылдың болгаш перспективатыг планнарының телевилелин тургузарда хереглекчилер кооперациязынга негеттинип турарын барымдаалап, оларга дээди болгаш ортумак тускай эртемниг специалистер белеткээрин киирерин ССРЭ-ниң Күрпланынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министерствозунга болгаш Центросоюзка дааскан.

Садып алыкчыларның хереглелдерин өөренип көөр Төп эртем-шинчилел лабораториязын хереглекчилер кооперациязының ажыл-чорудулгазынга хамааржышкан экономиктиг айтырыглар талазы-биле эртем шинчилелдерин кылып чорудар Кооперация садыгның экономиказының бүгү эвилелдиң эртем-шинчилел институду кылдыр ээ тургузар дугайында Центросоюзтуң саналы хүлээп алдынган.

Хереглекчилер кооперациязынга ажылдаары-биле 150 муң комсомолчуларны болгаш аныяктарны комсомолдуң путёвкалар-биле 1981—1985 чылдарда чорудар дугайында ВЛКСМ ТК-ның саналын чүүлдүг деп көрген. Аныяк ажылдакчыларның чедимчелиг ажылдаарынга база өөреринге таарымчалыг байдалдарны тургузарын, аныяк кижилерниң мергежилин бедидер, амыдырал-чуртталгазының база дыштанылгазының талазы-биле доктаамал сагыш салырын Центросоюзка болгаш хереглекчилер кооперациязының чер-черлерде органнарынга дааскан.

Центросоюз болгаш Күрүне садыының база хереглекчилер кооперациязының ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-зы кооперация организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң күш-ажылчы коллективтериниң социалистиг чарышты калбартырының талазы-биле идепкейин улам бедидер, оларның планныг даалгаларын күүседиринче, чоннуң хандырылгазын экижидиринче кужениишкиннерин углаар ужурлуг.

Центросоюзка сүмелээни болза:

хереглекчилер кооперациязының, ылангыя оларның куду звенозу болур хереглекчилер ниитилелдериниң органнызастыг тургузуун улам ыңай сайзыраңгайжыдар талазы-биле ажылды уламчылаар, хереглекчилер ниитилелдериниң база эвилелдериниң уставтарын болгаш кооперация демократтыг принциптериниң сагылыринче кичээнгейни углаттырар. Хереглекчилер кооперациязының контроль органнарының ролюн бедидер, оларның бүгү кезектеринге шугумчулелди болгаш бот-шугумчулелди бүгү талазы-биле хөгжүдер, хереглекчилер ниитилелдериниң база эвилелдериниң аппаратының ажылының стилин, формазын база методтарын сайзыраңгайжыдар;

кооперативтер кежигүннериниң болгаш хереглекчилер кооперациязының ажылдакчыларының ортузунга культура-массалыг ажылдың деңнелин бедидер чугула хемчеглерни боттандырар, бот-тывынгыр уран чүүл хөрүлделерин, спартакиадалар эрттирерин калбаа-биле практикалаар, кооперация клубтарының, библиотекаларының, кызыл-булуңнарының ажылының формаларын янзы-бүрү болдурар;

социалистиг чурттарның кооперация организациялары-биле бүгү талалыг кады ажылдажылганы, а ооң ачызында хөгжүп орар болгаш капиталистиг чурттарның кооперация организациялары-биле ажыл-агыйжы база найыралчы харылзааларны идепкейлиг хөгжүдүп, делегейниң кооперация шимчээшкининиң хүрээлениң быжыглаарынга дузалаар; хереглекчилер кооперациязының даштыкы садыг ажыл-чорудулгазының улам ыңай хөгжүдерин болгаш ажыктыын бедидерин чедип алыр.

Хереглекчилер кооперациязының күш-ажылчы коллективтерин планныг даалгаларны чедиишкинниг күүседиринге мөөңнээр ол коллективтерге партийжи-политиктиг база кижизидилге ажылының деңнелин бедидер хемчеглерин алырын, ол коллективтерниң партия эге организацияларын удуртуун күштелдирерин, четпестер болгаш таарымча чок чүүлдер-биле демиселге, ажылдакчыларга коммунистиг мөререлди, даасаан ажыл-херек дээш харыысалганы, бедик моральдыг шынарларны кижизидип доозулгазында оларның ролюн көдүрерин эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга, хоорнарынга база райкомнарынга дааскан.

Хереглекчилер кооперациязының ажылдакчылары боттарының ажыл-чорудулгазын хөгжүдер болгаш экижидер, планнарны база социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле чаа улуг чедиишкиннерни чедип ап, совет кижилерниң барааннарга база хандырылгага негелделерин долдур болгаш эки хандырарының олар боттарындан хамааржыр бүгү чүүлдерни кылыр дээрзинге СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бүзүрелин илергейлеп турар.

ЧЫЛ ПЛАННАРЫН КҮҮСЕДИРИНЧЕ КУРЛАВЫРЛАРНЫ МӨӨҢНЭЭР

ТҮҢНЕЛДЕР ЭКИЖЭЭН

СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Барыын-Хемчикте «Хемчик» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малының баш санын өстүрер болгаш продуктулуун бедидер хемчеглерни ап турар. Ооң түңнелинде мал ажылының продуктуларын бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле көргүзүглерин экижиткен.

Ажыл-агый күрүнеге эът садарының чыл планын хуусаа бетинде 103 хуу, дүк садарының онаалдазын 112 хуу күүсеткен. Күрүнеге 170 тонна сүт садар даалганың ам он тонназы арткан, ону чоокку үеде күүседириниң аргалары бар.

Бо чедиишкиннерни малчыннарның шудургу, ак сеткилдиг күш-ажылының ачызында совхоз чедип ап турар. Берлинген планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чыл санында күүседип турар мурнакчыларының саны өзүп орар. Хойжулар С. С. Хомушку, Ш. Б. Саая, О. Б. Ооржак, Б. Ш. Монгуш төрүүр чүс баш хойга онаштыр чүс хураганны менди доруктурган, бир баштан-на ийи килограмм дүктү кыргып алган. Саанчы Монгуш Билчик бир инектен 1500 килограмм сүттү саап алыр турган, он айларда 1700 килограмм чедирип, саанчылар ортузунда социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Амгы үеде ажыл-ишчилер ниитиниң малын кыштаг хүр ажырар дээш оларның одарынын таарыштырып, чемгерилгезин, ажаалдазын, суггарылгазын экижидип турар. Совхоз бо чылын сиген белеткелинин, силос салырының планын ажыр күүсеткен. Ол ышкаш мал чеминге хереглээр тараа бар. Ону коданнарда, фермада сөөртүп чедирген. Мал чемнеринге чидириг болдурбайн, хумагалыг чарыгдаарынче кичээнгейни салып турар.

А. ООРЖАК,

совхозтуң кол экономизи.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕННЕР

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының рудниги октябрьда чедиишкинниг ажылдаан. Дагжылар 1 миллион 132 муң тонна даг массазын казар планныг турган, ону миллион 256 муң тонна чедирген. А даг белеткел ажылдарының октябрь планы база 20 хуу ажыр күүсеттинген.

Ылангыя октябрь планынга немей 48 муң тонна даг массазын каскан болгаш чүдүрген мастер А. П. Ларионовтуң удурткан № 3 ээлчег онза шалыпчы ажылдаан. Ында Д. Э. Хертектиң № 1 ээлчээниң көргүзүглери багай эвес болгулаан.

Рудниктиң экскаваторщиктериниң социалистиг чарыжынга коммунист Александр Чакировтуң удурткан № 10 экскаватор экипажы бирги черни алган. Ол октябрьда 150 муң тонна даг массазы чүдүрер планын 213 муң тонна кылдыр күүсеткен.

Александр Быковтуң, Николай Рудниктиң болгаш Николай Бибишевтиң № 2, 5, 6 экскаваторлар экипажтары ай планын 125—130 хуу күүсеткилээн.

Рудниктиң чер уттекчилериниң бригадалары база октябрьны бедик көргүзүглерлиг дооскан. Александр Шалымовтуң № 5 бригадазы 3300 узун метр чер үттээр планныг турган, 4050 метр черни үттээн.

М. ООРЖАК.

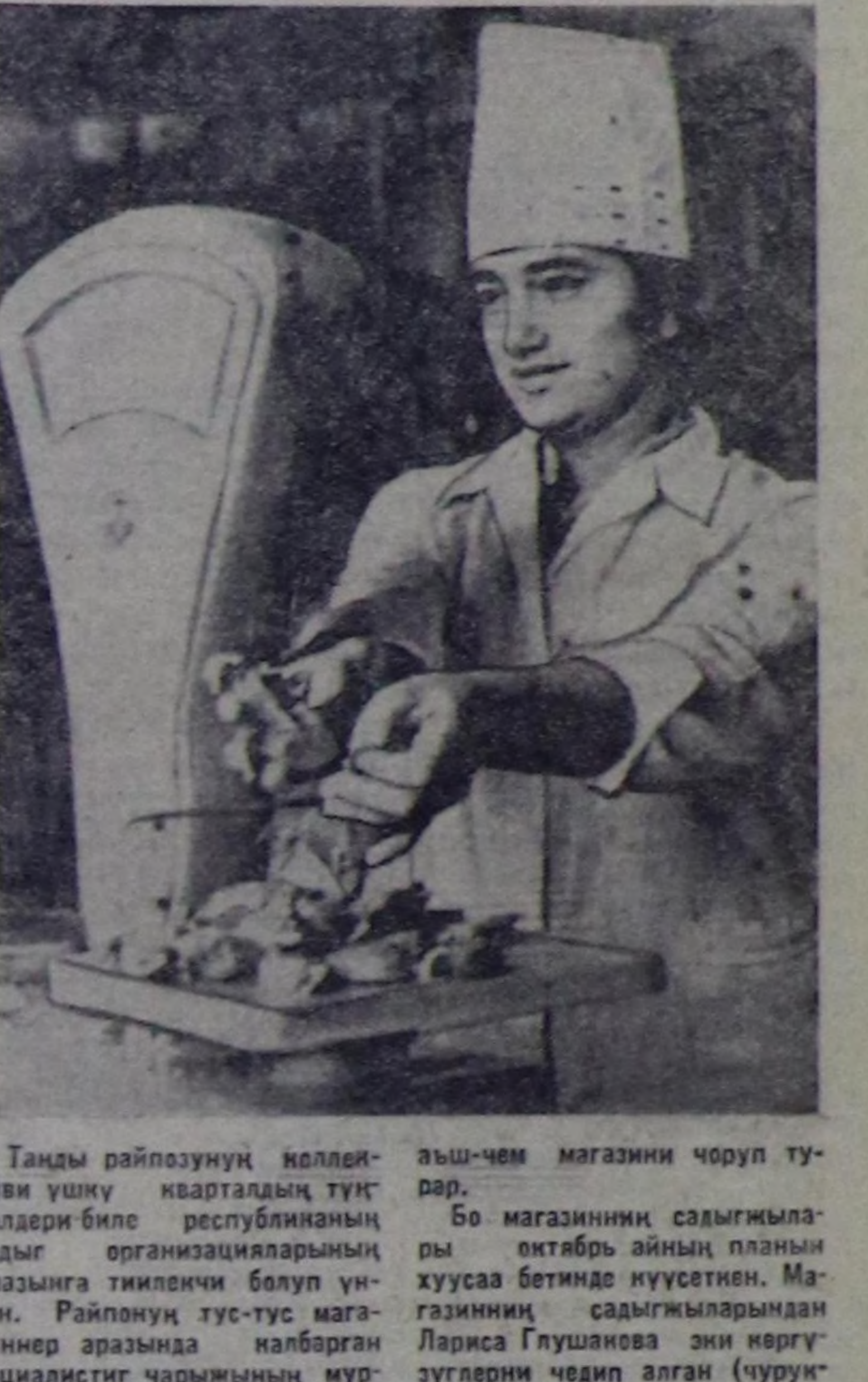

Таңды райпозунуң коллективи үшкү кварталдың түңнелдери-биле республиканың садыг организацияларының аразынга тиилекчи болуп үнген. Райпонуң түс-түс магазиннер аразында калбарган социалистиг чарыжының мурнуку одуругларының бирээзинде Бай-Хаактың № 1 аъш-чем магазини чоруп турар.

Бо магазинниң садыгжылары октябрь айның планын хуусаа бетинде күүсеткен. Магазинниң садыгжыларындан Лариса Глушакова эки көргүзүглерни чедип алган (чурукта).

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ЭДИП АП БОЛУР

ДУРЖУЛГА СТАНЦИЯЗЫНЫҢ ТӨП ФЕРМАЗЫНЫҢ КОЛЛЕКТИВИ ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕДИР ДЭЭШ ЧҮНҮ КЫЛЫП ТУРАР ЫЛ?

Амгы хүннерде республиканың совхозтары малдан алыр кол продукция — эъттиң болгаш сүттүң планныг онаалдаларын күүседир дээш ажылдап турарлар. Шак ындыг сорулганы чыл эгезинде Тываның Көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының төп сүт-бараан фермазының коллективи база салган. Чылдың баштайгы хүннеринде оларның күш-ажылчы көргүзүглери сөглээн сөзү-биле карышпайн турган.

Оон бээр он ай шуужуп эрте берген. Төп фермада ам дүвүреңчиг байдал тургустунган. Ооң тыптып келген чылдагааны чүдел? Маңаа тайылбырлап кылып көрейн. Чыл эгезинде ферма коллективи 890 тонна сүттү бүдүрер план алган. Саанчылар, инек кадарчылары, бызаа ажаакчылары бир дем-биле боттарының хуузунда алган хүлээлгелерин амыдыралга боттандырар дээш кызымак ажылдап турганнар. Ынчалза-даа ол үр болбаан. Бо чылдың бирги кварталы дооступ турда, фермадан 432 инекти аарыг дээш күрүнеге садар ужурга таварышкан. Чылыг үе дүжүп, сүт-саан көвүдеп кел чыткан үеде ынча малды, артында сүттүг инектерни, чарыгдаан чорук сүт бүдүрүлгезинге улуг шаптыкты болдурган. Саанчыларның саап турар инектериниң саны эвээжээн. Оон бээр-ле фермага сүт бүдүрүлгези чер албайн келген. Ону бир талазында чылдагаанга санап болур-ла ийнаан. Ынчалза-даа, маңаа кол буруунү малдың кадыкшыл байдалын хынап көрүп турар специалистерге, ол айтырыгны дорт харыылап турар кижилерге онаар херек. Чыл эгезинден бээр мал эмчилери оларның санитарлыг байдалын хынап, аарыгларга удур малга сыкыртпышкыннарны чорудуп келген болза, мындыг байдал тургустунмайн барып болур турган.

Чыл төнчүзүнге чедир эвээш үе арткан. Ферма эрткен он айларда күрүнеге 610 тонна сүт садар планныг турган, 459 тоннаны саткан. Он айлар планы безин 151 тоннага чедир күүсеттинмейн барган. Ферма ноябрь 13-ке чедир 13,7 тонна сүт бүдүргеш, ооң 9,4 тонназын күрүнеге саткан. Артканы бызаалар чемгереринге, совхозтуң иштики хереглелинге чарыгдаттынган. Ферманың бир хүнде бүдүрүп турар сүдү бир тоннадан шоолуг ашпас. Ында 12 саанчы бар. Олардан чүгле чаңгыс кижи — район Совединиң депутады саанчы Фаина Ахметовна Брень он айларда алган хүлээлгезин күүседип алган. Мурнакчы саанчы бир инектен-не 2241 кг, Черликкые Оюн ол-ла үе дургузунда 1832 кг сүттү саган.

Кандыг-даа продукцияны кижилер кылып бүдүрер. Ындыг болганда, маңаа чамдык чижектерге доктаап, ноябрьның баштайгы хүннеринде оларның көргүзүглери кандыг болганын көрээл. Ферма ноябрь 8-те 718 кг сүт бүдүрген. Оон чаңгыс килограммын-даа сатпаан. Ноябрь 9-та 955 кг сүттү саап, 940 килограммны дужааган. Ноябрь 10-да 848 килограмм сүт бүдүрген, күрүнеге грамм-даа сүт дужааттынмаан. Ноябрь 11-де 1062 килограмм сүт база-ла саттынмаан. Ноябрь 12-де күрүнеге 1,9 тонна сүт саткан. Ажылга харысалга чок чоруктуң уржуу ындыг болган. Байырлал хүннеринде чамдык саанчылар арагалааш ажылга үнмээннер. Оларны ажылындан үндүргеш, инектерин өске саанчыларга үлеп бергилеп каан. Бо фермага күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чорук чүгле саанчыларда эвес. Кочегар Шыырап Ооржак арагалап алгаш, бир кажааны доңурган. Ооң уламындан транспортёр үрелген. Үш хонук ажылдаваан.

Бүдүрген сүттү күрүнеге дужаавайн барганында, фермага арагалаар чоруктуң ам-даа бар болуп турарында бригадир А. С. Рудаковтуң, ында зоотехник В. Д. Шариповаының, кол зоотехник М. В. Чистобаевтиң буруузу бар. Ылангыя байырлал хүннеринде контроль-хыналданы күштелдирип, кижилерниң күш-ажылын шын организастаан болза, ындыг четпестер туруп келбес ийик.

Ноябрьның амгы хүннериниң байдалы-биле алырга, саалда фермада чоорту көвүдеп орар. Инектерни чылыг кажааларда тургускан. Хонукта бээр чем рационун кылып каан. Саткан инектерниң орнунга 180 хунажынны садып алган. Оларның 70 хирези бызаалапкан. Ам оларның сүт бээр шинээ ындыг-ла улуг эвес болза-даа ферманың ниити сүт бүдүрүлгезинге немелдези черле шору. Саар инектерге, хунажыннарга чылыткан чуундуну (пойлону) берип турар. Саваңны сиген-биле холааш, оларның хээндектээш малга бээринче кирген. Чем рационунда силос, сенаж, үүрмектээн чемнер кирип турар. Ферманың төвүнде 2200 тонна сенаж бар. Сиген 30, саваң 16 тоннадан ашпас. Силос чок. Оларны удур сөөртүп эккеп турар. Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң бир чижээ ол.

СЭКП Таңды райкомунуң бюрозу сүт дугайында айтырыгны мооң мурнунда база чугаалажып турган. Дуржулга станциязының кол зоотехниги М. В. Чистобаев электри чырыы чок болганынга чылдагааннап алгаш, күрүнеге сүт сатпайн барганын айтып, аңаа сагындырыгны берген турда-ла, ындыг чижектер ол ажыл-агыйда ам-даа болуп турары кончуг шын эвес. Ноябрь 13-те болган партия райкомунуң бюрозу бар аргаларны ажыглап тургаш сүт саалдазын көвүдедир, социалистиг чарыштың чаа негелделерин ажылдап кылыр, малдың чемгерилгезин экижидер, эртенги болгаш кежээки саалдаларга шыңгыы контрольду тургузар, саанчы бүрүзүнге хүнде чеже литр сүт саггаш турарын түс-түзунда онаар, ооң күүселдезин хынаар, чурттакчы чондан саржагны садып алырын организастаарын совхозтарның удуртукчуларынга, кол специалистерге дааскан. Бо бүгү Дуржулга станциязының төп сүт-бараан фермазынга ажыл-херек кырынга боттанган турарын чедип алыры — ында специалистерниң кол сорулгазы ол.

Ш. ДОРЖУ,

«Шынның» корр

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: күүселдениң хыналдазы

КОНТРОЛЬДУҢ АЖЫКТЫЫ ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXV съездизи сайзыраңгай социализм үезинде партияның сорулгаларын тодарадып тура, хүлээп алган шиитпирлер күүселдезин хынаары ажылдың ленинчи стилиниң чугула негелдези болгаш организакчы ажылдың эң чугула кезээ болур дээрзин айыткан. СЭКП ТК-ның ноябрь (1978 ч.) Пленуму күүсекчи сагылга-чурумче улуг кичээнгейни салган. Ол Пленумга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев шиитпирлерни планныг даалгалар-биле дүүштүрүп турган, хүлээп алырының чугулазын айытпышаан, хүлээп алдынган шиитпирлерниң чер-черлерге күүселдезиниң хыналдазын организастаарын күштелдирип, ол талазы-биле удуртукчу кадрларның хууда харысалгазының дугайында айтырыгны чидии-биле тургузарының эргежок чугулазын демдеглээн.

Контрольду доктаамал чорудары ажылдың янзы-бүрү участоктарында ажыл-херектиң байдалын партияның болгаш чазактың директиваларын, партияның үстүкү органнарының шиитпирлери, пландар болгаш социалистиг хүлээлгелер канчаар күүсеттинип турарын эки билип алыр арганы берип турар. Ол ышкаш четпестерни илередип, оларны өй шаанда чайладырының хемчеглерин алырынга база чаа, мурнакчы чүүлдерни өй шаанда деткииринге ужур-дузалыг.

Ынчангаш хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселдези-биле холбашкан айтырыглар СЭКП Эрзин райкомунуң база партия эге организацияларының ажылынга кол черни ээлеп, контрольдуң янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турар. Пленумнарга болгаш бюроларга ол талазы-биле айтырыгларны чугаалажырда баш бурунгаар планнап, ону ыяк белеткеп, четпестерни чайладырының аргаларын тодараткаш доктаал төлевилелин ажылдап кылып турар. Айтырыгларны белеткээринге, чугаалажып көөрүнге райком коммунистерниң идепкейлиг киржилгезин чедип ап турар. Бо ажылга райком кежигүннерин, райком кежигүнүнге кандидаттарны база районнуң партия организациязының ревизия комиссиязының кежигүннерин, райкомнуң штаттан дашкаар инструкторларын, бюро кежигүннериниң калбаа-биле киириштирип турар.

Партияның үстүкү органнарының болгаш боттарының хүлээп алган доктаалдарын боттандырар дээш районнуң партия организациялары чамдык ажылды чорудуп. Ол доктаал-шиитпирлерниң отчёт-үчёдүн чурумчудуп, ону райкомнуң нийти килдизиниң хайгааралында тургускан. Бо чорук күүселдениң хыналдазын шын тургузарынга база чугула болуп турар. Ынчалза-даа кол-ла чүве — чер-черге, партия организацияларынга болгаш коллективтерге ажылды күштелдирери, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң, коммунистиг кижизидилгениң сорулгаларын шиитпирлээринге боттуг дузаны чедирери, контрольду организакчы ажыл-биле холбаштырары болур.

Хүлээп ап турар доктаалдарның күүселдезин чер-черге организастаарын, оон хыналдазын хамаарышкан килдистер болгаш албан черлери боттандырып турар. Райкомнуң нийти килдизи контрольга алдынган доктаалдарга контроль карточкаларны ийи хоолга кылдыр тургускаш, ооң бирээзин доктаалды ажылдаар киирген килдиске азы албан черинге дамчыдып бергеш, өске бир хоолгазын контроль карточказынга киирип, шыңгыы хайгааралды тургускан.

Райком болгаш партия организациялары доктаалдар күүселдезиниң хыналдазын боттандырып чорударда янзы-бүрү аргаларны ажыглап, бюроларга болгаш актив хуралдарынга оон күүселекчилерниң отчёттарын дыңнап, демелде даалгаларны берип турар. Ол ышкаш күүселдени организастаары-биле чер-черже төлээлерни чорудуп, ону орта организастаарын база боттандырып турар.

Партияның үстүкү органнарының, райкомнуң база парторганизацияларының доктаалдарының күүселдезиниң байдалының дугайында дыңнадыгларны пленумнарга, партия хуралдарынга алырын чурумчуткан. Доктаалдар күүселдезиниң талазы-биле айтырыгларны райкомнуң бюроларынга хөй удаа чугаалашкан.

Чижээ, партияның удуртур органнарының болгаш бодунуң үндүрген доктаалдарын күүседир дээш «Мөрен» совхозта партбюронуң канчаар ажылдап турарын райком бюрозунга бо чылдың бирги чартыында чугаалашкан. Бюронуң ол доктаалын чер-черде парторганизацияларже чорудкан. «Күүселдениң хыналдазы партияның шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырарының чугула чепсээ» деп айтырыгны коммунистерниң нийти хуралдарын парторганизацияларга эттирген. Доктаалдар күүселдезинге хыналданы күштелдирер болгаш оон арга-хевирлерин улам сайзыраңгайжыдар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, партия райкомунуң бюрозунга бадылаан. Райком болгаш партия организациялары коммунистерниң шугумчулелдиг саналдарының күүселдезиниң дугайында айтырыгже кичээнгейни күштелдирип, пленумнарга, партия хуралдарынга дыңнадыгларны доктаамал кылып турар.

Партийжи салдарның күштелип, даандырган ажыл-херек дээш кадрларның харысалгазын ыңчаар бедиткени районнуң мурнунда салдынган чугула сорулгаларны күүседирин хандырган. Районнуң улус ажыл-агыйының чугула адырларында, ылаңгыя ооң кол адыры — мал ажылында багай эвес көргүзүглер чедип алдынган. Район нийтизи-биле үшкү кварталда күрүнеге эът, сүт, дүк садар социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Ленин аттыг совхоз эът садарының, «Нарын» совхоз сүттүң чыл онаалдаларын тос айларда ажыр күүседипкен. Совхозтар эрткен чылга деңнээрге бир хойга онааштыр дүк кыргылдазын 300 граммга, күрүнеге садар бода малдың бир баштың-на дириг деңзизин 25 килограммга көвүдеткен. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге нийтиниң малы чүзүн аайы-биле өзүлделиг болган.

Үш чыл бурунгаар партияның XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партийжи ажылдың стилин болгаш арга-методун сайзыраңгайжыдар талазы-биле СЭКП Эрзин райкомунуң ажылының дугайында айтырыгны СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунга чугаалашкаш, шиитпирлер күүселдезин организастаарын улам күштелдирериниче база улуг кичээнгейни угландырган турган. Оон соонда СЭКП райкому болгаш чер-черде партия организациялары бо чугула ажыл-херекти чорударының аргаларын болгаш хевирлерин сайзыраңгайжыдар талазы-биле организакчы ажылды улам күштелдирериниң хемчеглерин алганы чугаажок. Ынчалза-даа шиитпирлер күүселдезин организастап, контрольдаар талазы-биле ажылда четпестер, эрегейлээр чоруктар бар, ону чайладырынче парторганизацияларның кичээнгейин райком угландырып турар.

Партияның үстүкү органнарының болгаш боттарының үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин доктаамал хыналдага тургуспайн баар чоруктар турган. Ооң түңнелинде 1977 чылда райкомнуң контрольунга алдынган 12 доктаалдың чүгле 7-зинин, эрткен чылдың болгаш бо чылдың эрткен он айларында контрольга алган элээн хөй доктаалдарның чамдыызының күүселдезин чедип алдаан. Бо чижектер чүнү көргүзүп турарыл дээрге, райкомнуң-даа база чер-черде партия организацияларының-даа контрольга алган доктаал, шиитпирлериниң күүселдези дээш организакчы ажылы ам-даа чогуур деңнелге четпес деп чүвени херечилеп турар-дыр.

Күүселдениң хыналдазын хүн бүрүде доктаамал организастап, боттуг организакчы ажыл-херек-биле быжыглап, дээштиин чедип ап турган районнуң улус ажыл-агыйының болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларында четпестерни чайладып, ажылды үениң негелдезинге дүүштүр тургузары парторганизацияларның чугула сорулгазы болур.

А. МОНГУШ,
СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары.

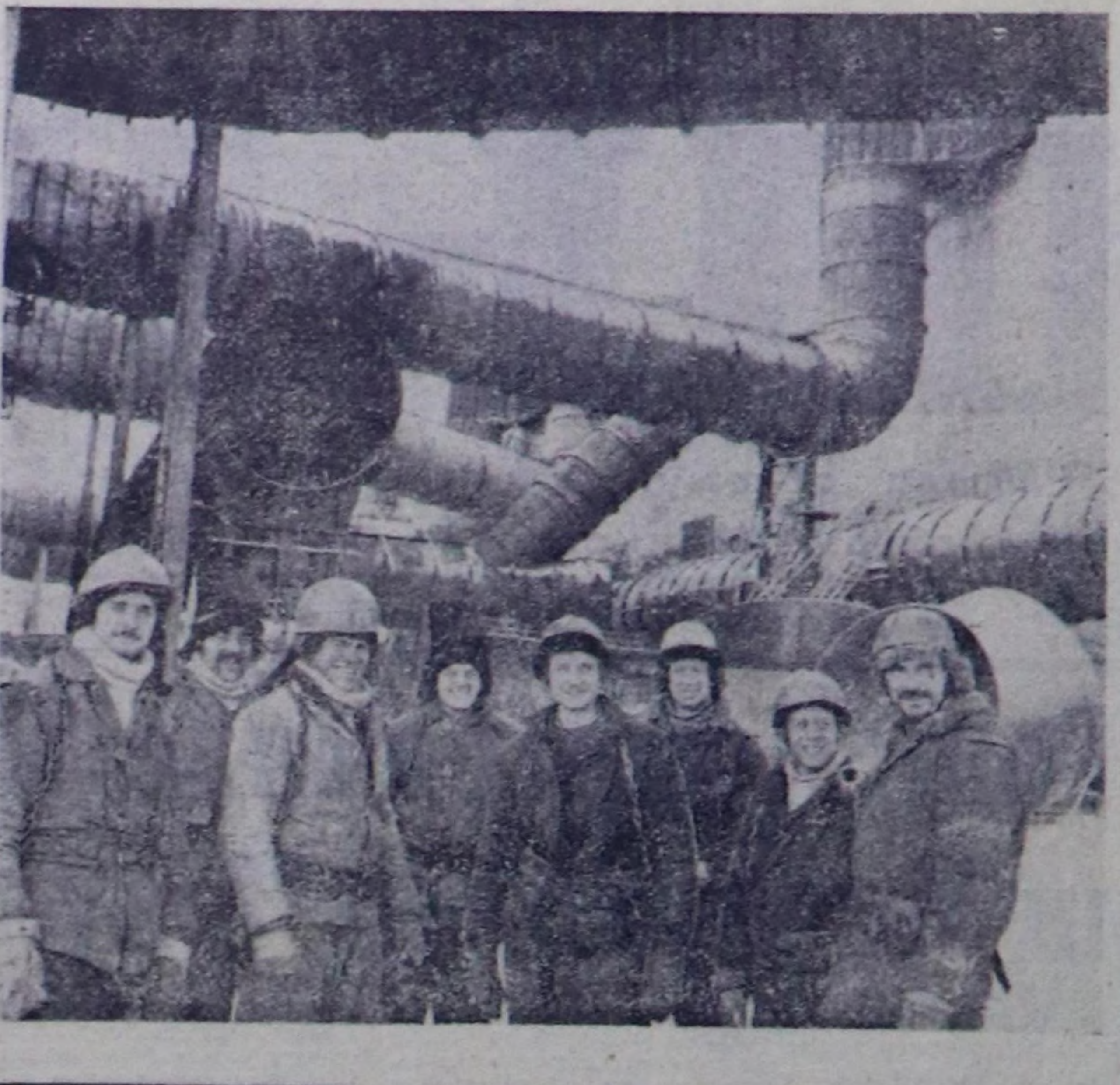

КРАСНОЯРСК КРАЙ. Норильскиниң даг-металлургия комбинадында тудуунуң турар Надежда металлургия заводунуң баштайгы ээлчээ ажыглалда кирген. Чиг эттиг ынаар Талнахтың чес-никель байлактыг черинден сөөртүп эккеп турар. Заводка ону чаа технология ёзугаар болбаазырадып кылыр.

Металлургтар дөрткү кварталдың планын хуусаа бетинде күүседир, а 1980 чылдың төнчүзүнге чедир бүдүрүлгени төлевилел күчүзүнге чедирер дээш ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: баштайгы ээлчегниң тудуунга чедиишкинниг ажылдаан «Гидромонтаж» трестиниң монтажчылар бригадазы. Солагай талазындан Н. Ковальчук, В. Цибенко, С. Козырев, Г. Вильданов, Е. Алексеев, А. Новгородов, В. Макарычев, бригадир Л. Карташов олар.

Ю. БАРМИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроиказы.

ЭКИ КИЖИЛЕР ДУГАЙЫНДА

Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң участок эмнелгезинге Чүдүр Кыртышпановна Доңгак сестралап ажылдаанындан бээр тос чыл ажып турар. Ол оон мурнунда-ла 1964 чылда Кызылдың медицина училищезин дооскаш, Чөөн-Хемчик районнуң Хер-Тайгада участок эмнелгезинге сестралап ажылдап чораан.

Чүдүр Кыртышпановна чон-биле харылзааны тудуп, беседаларны кылып, санбюллетеньнерни үндүржүп турар. Суурда хөй-нийтиниң ажылынга идепкейлиг-биле киржип турар. Суурнуң арыг шевергин, ие-чаштарны камгалаар херекке болгаш арагалаар чорукка удур хемчеглер чорударынга идепкейлиг-биле киржип келген. Эки ажылы дээш Чүдүр Кыртышпановна каш удаа өртектиг белектер болгаш хүндүлел бижиктер-биле шаңнадып келген.

С. МОНГУШ.

* * *

Кызыл районнуң «Шамбалыг» совхозта Орус-оол Маңнай-оолович Сарыглар болгаш Долзаңмаа Шыыраповна Сарыглар суурда хүндүлүг пенсионерлер.

Долзаңмаа Шыыраповна Чөөн-Хемчик районнуң Ак-Даш суурда школага 27 чыл иштинде хеп чуп келген. Ол чылдарда хепти холдар-биле-даа чуп турган. Орус-оол Маңнай-оолович база хөй чылдарда совхозтуң янзы-бүрү ажылдарын кылып келген.

Сөөлгү чылдарда олар чурттаалгазының аайы-биле Шамбалыгга көжүп келгеннер. Баштай инек кадарып алгаш, 2 чыл иштинде малдааннар. Оларның ажылга кызымаан көргеш, хой хүлээткен. Хөй-жылдааш, база-ла кызымаккай чорууң көргүзүп, совхозтуң хоюн камгалап өстүреринге боттарының үлүг-хуузун киирген. Олар ажылдап келген үезинде каш удаа хүндүлүг бижиктер болгаш өртектиг бараанар-биле шаңнаткы лааннар.

С. МОНГУШ.

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРИШКЕН

1980 чылдың солуннар, журналдарын Бай-Тайга районнуң чурттакчы чону чогуур үезинде чагыдып ап, чугула кампанияга идепкейлиг киришкеннер. Районнуң чамдык албан организация черлериниң коллективтери сентябрьның бирги, ийиги он хонуктарында-ла чагыдылганы пургулайында бүрүн кылып апкан тургулаан. Чижээ, «Мурнакчы» совхозта партком секретары К. Кужугет, ында почта салбырының начальниги Х. Серецмаа 1450 экземпляр солуннарның болгаш журналдарның квитанцияларын номчукчуларга үлээннер.

Көдээ интеллигенция «Коммунист», «Партийная жизнь», «Агитаторнуң блокноду» журналдарны хөйү-биле чагыдып алган.

Тээли ортумак школазының башкылары болгаш өөреникчилери күзээн солуннарны болгаш журналдарны хөйү-биле чагыдып алганнар. Ол ышкаш «Тээли» совхозтуң Найырал салбырында школа коллективи бо политиктиг чугула кампанияны бедик деңнелге эрттирген. Ылаңгыя «Комсомольская правда», «Пионерская правда», «Тываның аныяктары» солуннарны хөйү-биле чагытканнар.

Район эмнелгезинде партия организациязының секретары С. Оттук-оол, райпо баштаар чериниң даргазы К. Чамбый-оол парлалга чагыдылгазының кампаниязынга идепкейлиг киришкеннер.

Районда парлалганың хөй-нийти тарадыкчылары (олар шупту 65 кижи) келир чылдың солуннар, журналдар чагыдылгазының үезинде номчукчуларның күзелин барымдаалап, улуг ажылды чорутканнар. Олардан эң идепкейлиг ажылдааннар «Мурнакчы» совхозтан бригадир О. Өлзей-оол, Тээли суурдан Т. Оссур, А. Чульдум, Г. Акша-оол, А. Даргын, Е. Ортун-Назын болгаш почтачылар Ч. Бады, С. Хертек олар болур.

Районда өреге бүрүзү 5-тен өрү 7 чедир солуннарны, журналдарны чагыдып алган. Харын-даа чамдык тускай эртемниглер он чедир янзы-бүрү чагыдылгаларлыг.

Г. ДОНГАК.

Хандырылгаңар кандыгыл?

РАЙОННУҢ КООПЕРАТОРЛАРЫНДА

Тес-Хем райпозунуң ажылдакчылары онгу беш чылдың дөрткү чылында оларның мурнунга салдынган сорулгаларны болгаш боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Райпо нийтизи-биле бо чылдың үшкү кварталының бараан саарылгазының талазы-биле алган социалистиг хүлээлгезин 100,2 хуу күүсеткен.

Райпода нийтизи-биле 28 магазин, 2 столовайлар, элээн каш ларёктар, буфеттер, 6 автомагазин ажылдап турар. Эрткен тос айларның түңнели-биле олар барык шуптузу бараан саарарының, продукт сайгарарының планын күүседипкен. Ылаңгыя райпонуң автомагазининиң чолаачы-садыгжызы А. Седен көдээ чоннуң садыг-биле хандырылгазын экижидип, планныг онаалдазын эки көргүзүглерлиг күүседип турар. Берт-Дагда № 2 аъш-чем магазини (садыгжылары С. Балзынмаа, О. Серен), Самагалдайның Т. Сарыглар эргелекчилээн ном магазини, ажыл-агый бараанарының (садыгжылары К. Ликтан, Л. Минчей), хеп (садыгжылары Л. Захарова, А. Ондар) магазиннери үшкү кварталдың түңнели-биле бедик көргүзүглерлиг ажылдаан.

Нийтиниң чемненилге черлеринден Самагалдайның, Шуурмак суурнуң столовая коллективтери бо чылдың эрткен айларында эки ажылдаан. Л. Рассказова эргелекчилээн Шуурмак столовайзының ажылдакчылары хандырылганың культуразын бедидер сорулга-биле белеткеп турар аъш-чемниң шынарын экижидип, ассортиментизин калбарткан. Хөй эвес кижилиг бо коллектив тос айларның планын 108,8 хуу күүсеткен.

Районнуң кооператорларының ажылга эки көргүзүглерни чедип ап турары садыглар, бригадалар аразында социалистиг чарышты дээштиг организастаанында болгаш кижизидилге ажылын шын тургузуп турарында. Райпо баштаар чери, партия, профэвилел организациялары садыгжыларның социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин доктаамал контрольдап, түңнелдерин ай. квартал санында үндүрүп турар. Ооң түңнелинде райпонуң садыгларының хөй кезии садыглаашкынның культуразын бедитпишаан, көдээ чоннуң садыг-биле хандырылгазын экижиткен.

Райпонуң ажылдакчыларының хүн бүрү ажылында кол хүлээлге болза көдээниң ажыл-ишчилериниң бараанга негелделерин улам долу хандырары, оларга эвилең, культурлуг бараан болуру. Ол хүлээлгезин бистиң кооператорларывыс ак сеткилдиг күүседип турар.

Амгы үеде районда чымыштыг иш—мал кыштаглаашкыны эгелээн. Моон-биле кады садыг ажылдакчыларында негелде улгаткан. Автомагазиннерниң малчын, коданнарга чедир садыглаарының чаңгыс аай графигин кылган. Районнуң малчыннарының садыг-биле хандырылгазын экижидери болза оларның ажылынга бистиң боттуг дузавыс, киржилгевис болур дээрзин кооператорлар утаап билип турар.

Тес-Хемниң райпо коллективиниң ажылында кылдынган ажылдар-биле чергелештир чедир шиитпирлеттинмейн турар чамдык айтырыглар бар. Чамдык совхозтар төптеринде магазиннерде садыглаашкынны организастааны негелдеге ыракта дүүшпес. Оон-биле кады райпонуң район төвүнүң чунар-бажынында, аалчылар бажынында тургускан буфеттери ажыглал чок турар.

Райпо ажылдакчылары бо хүннерде ажылында бар чамдык четпестерни шугумчулекчи ёзу-биле көрүп, көдээге садыг ажылын экижидер болгаш калбартыр талазы-биле айтырыгларны хынамчалыг көрүп турар.

Д. БӨӨДЕЙ.

ДАГЫР-ШЕМИНИҢ ШАЛЫПЧЫЗЫ

Хараган-Даг чанывыста бедий берген тур. Ооң чанында «Чыраа-Бажы» совхозтуң Дагыр-Шемиде комсомолчу аныяктар ийиги хойжу бригадазының дуржулгалыг малчыны Очур-оол Монгуштуң кадарган хойлары оъттап чорлар. Кадарчы дагларже көргеш, чугаалай-дыр:

— Бо чылын оът-сиген эки үнген. Мал чемнерин элээн элбедир белеткеп алган бис. Кыштагларывыс база белен. Ынчангаш өөрүнчүг-дүр.

Очур-оол Чадамбаевич ажыл-агыйда 20 чыл хойжулаан. Ол комсомолчу-аныяктар бригадазында партия бөлүүнүң ажылын башкарып турар. Коммунист малчын өөнүң ээзи Хажытпаа Лопсановна Монгуш-биле сөөлгү 3-4 чылдарның дургузунда 100 башка онааштыр 100-тен куду эвес хураганны ап келген. Тоску беш чылда күш-ажылчы чедиишкиннери дээш хойжуну чазак Күш-ажылдың Кызыл Түк ордени-биле шаңнаан. Медальдары база бар.

Бригадада 15 кодан бар. Коллектив бо чылын чүс башка онааштыр 102 хураганны менди өстүрген. Бо бригаданы тургусканындан бээр ийи чыл чедип турар. Баштайгы чылда хойнуң баш саны 1818 турган. Ам 2051 баш четкен.

Дагыр-Шеминиң малчыннары бо чылын мал чеминиң белеткелинче кол кичээнгейни углаан. Ооң түңнелинде бригада 250 тонна сиген белеткээр планын 268 тонна чедирген.

ЧУРУКТА: хойжу Очур-оол Монгуш.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Парлаттынмаан чагааның изи-биле

ҮЕЗИНДЕ ЧЕ́ДИП ТУРАР

Бистиң редакцияга Чыраа-Бажы суурдан августа чагаа келген. Ында көдээ Культура бажыңында киномеханиги К. Коңгар-оолдуң ажылында четпестерни шүгүмчүлээн.

Улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район Совединиң күүскомунуң культура килдизиниң эргелекчизи С. Монгуштуң ол чагаага хамаарыштыр харыылааны:

Чыраа-Бажының Культура бажыңында эрги кинолар үндүрүп турар деп авторнуң бижээни шын. Аңаа киномеханиги турган К. Коңгар-оолду ажылындан үндүрген, оруунда Б. Чыртай-оол ажылдап кирген.

Чаа киноларны район иштинге эргилдирип турда, хөй үе эртип турарындан амдызында эрги кинолар үндүрүп турар. Чыраа-Бажы суурга бар кинолар районнуң кинопрокат черинден үе-шаанда чедип турар.

Үлегерлиг корум-чурум дээш

КЕЗЭЭДЕ БЕЛЕН

Жданов аттыг совхозтуң Ак-Тал салбырында эки тура улусчу дружинаның ажылы эки. Оон кежигүннери — албан-хаакчылар, ажылчыннар. Эки тура улусчу дружинаның ажылын салбырның эргелекчизи коммунист Василий Сендиевич Дамдын-оол каш чыл улаштыр удуртуп турар. «Ак-Талдың дружинниктери ажылының хыйн ёзулуг-ла тыва берген улус бо» дижип, чоннуң чугаалажып турары оларның ажылынга үнелел. Шынап-ла дружинниктер командириниң удуртулгазы-биле суурга корум-чурумну тургузар талазы-биле кескү ажылдарны чорудуп турарлар.

Улусчу дружина ажылын чаңгыс аай план ёзугаар чорудуп турар. Дыштаныр хүннерде, байырлалдар бүдүүзүнде Культура бажыңынга, суурнуң кулумчуларынга дежурныйлаашкыннарны доктаамал чорудуп турар. Оларның ажылы чүгле дежурныйлаашкын-биле кызыгаарлаттынмас эвес, хөй-нийтиниң корум-чурумун хажыткан кижилер-биле хууда чугаалажып сагындырар, хамаатыларга социалистиг нийти чуртталганың дүрүмнерин тайылбырлаар, «берге кижизидилгелиг» деп санаттырып турар уругларның ада-иелери-биле харылзажыр дээш-ле баар. Бо ажылдарны салбырның дружина штабы кончуг эки чорудуп турар. Дружинниктер ээлчеглиг үнүүшкүн соонда шүгүмчүлелдиг хана солуннарны үндүрүп, нийтиниң корум-чурумун үрээр кижилерни чидиг сөстер-биле сойгалап турар. Арагаже сундулуг, уругларының кижизидилгезинче сагыш салбас ада-иелерни дружина штавының хуралдарынга келдиртип, шыңгыы чугаалажып сагындырып турар. Ап чорудкан чамдык тодаргай хемчеглерниң түңнелинде частырыын миннип, амыдыралдың шын оруунче кирген кижилер бар. Анаа улусчу дружинаның командириниң хууда киирип турар үлүг-хуузу биче эвес. В. С. Дамдын-оол бодунуң ажылынга хамаарыштыр мынчаар чугаалаар:

— Социалистиг нийти чуртталганың дүрүмнерин үрээр чоруктар-биле эптеш чок болуру — хамаатым бүрүзүнүң хүлээлгези. Бистиң ажылывыс кижилер-биле харылзаалыг. Дайынчы хүлээлгевисти күүседип тура, кижилерни ужур чеп-биле сагындырып сургап-даа, а чамдыкта корум-чурум үрекчизи удурланып, күш көргүзүп, шорлур болза, сегиржип-даа алыр таварылгалар тургулаар. Хөй-нийтиниң корум-чурумун үрээр чоруктарны болдурбазы-биле кижилерни баш удур сагындырып, профилактика ажылын чорудары — бистиң кол сорулгавыстың бирээзи. Ынчангаш ол айтырыгже чугула кичээнгейни угландырып турар бис.

Хойжу Д. Туматтың дөрт инээн оор алган деп дружинниктерге медээ келген. Василий Сендиевич баштады дружинниктер-даа дораан-на херек болган черже дарый аъттанылканнар. Үр-даа үе эртпээнде олар инектерни ээзинге сүрүп эккелгеннер. Чоокта чаа оор-биле холбашкан база бир таварылга болган. Өвүрден келген Ондар дээрзи Хендергеден үш аът оорлап алгаш, дедир бар чыда дружинниктерге туттурган. Хоочун дружинниктиң аргамергежилин элерген аныяктар Ак-Тал суурда бар. М. Чимит-оол, М. Доо, Н. Шамыш, М. Агыы болгаш оон-даа өскелер командири-биле кады хайгыылдарже үнүп, төрээн суурунга үлегерлиг корум-чурумну тургузар дээш боттуг хемчеглерни ап турарлар. Бистиң суурувустуң чурттакчылары оларның ажылын деткип дузалажып турар. Салбырның дружинниктери оларның дузазы кая, кажан херек болдур, дуза чедирип ынаар аъттаныптарынга кезээде белен.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

ЧОН МУРНУНГА

Шамбалыг көдээ Культура бажының суурнуң чурттакчылары доллур олурупкан. Хөй-нийтиниң корум-чурумун үрээр болгаш арагаже сундулуг кижилерни баш удур сагындырары-биле профилактика хүнүн эрттирип турган комиссия чурттакчы чоннуң ажык хуралын аңаа эрттирген. Аңаа араганы хелүн эрттир ижерге хөй-нийтиге, ажыл-амыдыралга, кижиниң организминге оон хоралының дугайында ажык чугаа болган. Суурнуң чурттакчылары ажыл-ишке кежээ эвес, арагаже сундулуг кижилерни болгаш уруг-дарының кижизидилгезинче сагыш салбас ада-иелерниң аттарын адап, шыңгыы шүгүмчүлээн.

Хуралдың түңнелинде арагаже сундулуг кижилерни чон мурнунга тургускан. Олар чаңгыс чер чурттугларының мурнунга туруп, бурууну билингеннер. Профилактика комиссиязы оларның ажыл-амыдыралын доктаамал хайгааралга алырын коммунистерге түс-түс даасkan.

Көдээ Советтиң эрттирген профилактика хүнү амыдыралдың арыг-чаагай оруун чая базып бар чораан чамдык кижилерге эрте дээре дуза көргүзүп доктаадырынга дуза болган. Профилактика хүнүнге район төвүнден хоойлу-дүрүм ажылдакчылары база киришкен. Мындыг ажылды чон ортузунга доктаамал чорударының ажыктыын профилактика хүнү көргүскен.

С. МОНГУШ.
Кызыл район.

ЧОГААДЫЛГА—ЧОННУУ

Чогаалчының орук демдеглелинден

Чогаадыкчы ажылдакчыларның районнарже каттышкан үнүүшкүнүн организастап турары билдингир болгай. Бир ындыг баштайгы бөлүкке РСФСР-нин уран чуулунун алдарлыг ажылдакчызы, Тыва АССР-нин улустуң артизи, Тыва АССР-нин Күрүне шаңналының лауреады, республиканың Композиторлар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы Алексей Чыргал-оол, Тыва АССР-нин Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы Иван Салчак, Тыва АССР-нин алдарлыг артизи, Кызылдың уран чуул училищезиниң башкызы Серафима Калинина база бо одуругларның автору киржип чораан чүве.

Орук дургаар-ла төрээн Тывавыстың чараш-каас бойдус-чурумалдары, чаа социалистиг чаартылгалар — тудуглар, суурлар, Чаа Шагаан-Арыг, электри шугуму, телевизор суурлары, машина-техника, бай мал сүрүүвүс... байлак дүжүттүг ажаап апкан хоорсарыг хову, шөлдер, сиген, саваң сарааттары. Совет Тывавыстың чаартыкчылары — ажыл-ишчилер чер бүрүде сорук кирген, бир-ле чүвеже далаш чоруп тургулаар.

Бо бүгү чогаадыкчы ажылдакчыларны чаа-чаа чаяалгаларже сорук кирбейн канчаар. Мындыг ажыл-ишчи шимээн-даашты, ыр-шоорлуг, бир янзы кааң, чырык күскү хүннер композиторнуң угаан-бодалынга чаа аялгалар-биле дыңналып кээп тургулаан боор. Чурукчу Иван Салчак машина халдып орда-ла, бир-ле онзагай чараш чурумалды сомалай шаап ап чораан. Чугаа аразында ол мынча дей-дир: чурукчунун караа черле көскү.

— Улуг-Хемде Чаа Шагаан-Арыг хоорайның чанында Хайыракан даа шынап-ла онзагай. Самолёттан кырын көөрүнерге, шаандакы тоолда дег, улу чыдар. Ол-ла олчаан денер даан. Бажы, хөрээ, бел кежии чиңгелеп-чиңгелеп чоруй барган, ооргазы безин эрбеннерлиг...

Барып-барып бады келген,
Бажы бедик Бай-ла-Тайга...

дуу мөңгүннелип чыдар ол-ла болгай. Ам оон ажыл-ишчи чону-биле ужуражып, оларның чагыг-сүмезин алыр-дыр бис ийин — деп, хей-аът кирген өөрге чугааладым.

Барыын-Хемчик — Бай-Тайганың кызыгаары — даглыг-дүгүзүг ногаан хая-даштарлыг артка келдивис. Бай-Тайганың девискээри дүү-ле бирде хүлүмзүрүй каап, бирде хаваан дүүй каап чыдар.

— Бо арт кырынга Бай-Тайганың онзагай мөзү-шынарын көргүскен тураскаал чурулга болза аар!— деп, Иван Салчак күзеди.

— Ол силерден, чурукчулар, чазаныкчылардан хамааржыр болгай аан. Ындыг чүве болза эрткен-дүшкен чонга эргим-не болур ийик — дииштивис.

Бай-Тайга районнуң төвү— Тээли онзагай шимелдези-биле бисти уткуп алды. Партия райкомунуң баарында Хүндүлел болгаш көргүзүг самбыраларының бир талазындан уран чаялга кылыглары— мал-маган хевирлери көстүп тур. Бай-Тайганың байлаа — сарлык, аът, шары, хой, өшкү аймаан ёзулуг дириг амытаннар дег тургузуп каан. Оларны сураглыг даш дээкчизи Хертек Тойбу-Хааның оглу Дондук Тойбу-Хаа өөреникчилери-биле тудуп тургускан.

Тээлиниң солун чүүлдерин көрүп четтикпейн чорувуста, Бай-Тайга кыры шириинелип, кара булуттуң дирген келген соонда, харын чаар тур-жук, хадып, шуурганнап-ла эгеледи. Ужуражылгаларның бойдустуң ол бир солун болуушкуну-биле база сактылышкынныг кылдыр эгелээн.

Райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи Кирилл Ооржак баштаан районнуң Культура бажыңының бот-тывынгыр композитор артистери Базыр-оол Чүлдүм-Сүрүң, Григорий Базыр, Кызыл-оол Колхозпай, Борис Чамбыт олар автобузун мунуп алган, бистиң-биле кады районну бир кылдыр эргип, композиторнуң болгаш чогаалчының чогаалдарындан тургустунган допчу концертти ужуражылгаларның санында чонга бараалгадып чораан. Ук концерт ужуражылгаларны байыдып, чонга солун болуп турган.

Композитор Алексей Чыргал-оол чаа тургустунган эвилелдиң мурнунда турар сорулгаларны, ылаңгыя хөгжүм-музыкага салым-чаяанныг аныяк-өскенни ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге доктаамал өөредир, улустуң аас чогаалын ханыдап чыыр, национал хөгжүм херекселдерин болбаазырадып чазап кылыр, оон чазакчыларын болгаш ойнакчыларын тып деткиир дээш өске-даа чугула айтырыгларга доктаап чораан.

Чурукчу Иван Салчак республиканың Чурукчулар эвилелиниң ажыл-чорудулгазын, ылаңгыя ус-шеверлерниң онзагай ажылдарының дугайын таныштырбышаан, чурулгага хандыкшылдыг аныяк-өскенни өөредир, оларга дузалажыр айтырыгларны, чурулга делгелгелерин доктаамал организастаар, улустуң шаг-төөгүден бээр чаңчыл боор келген уран-шевер ажылдарын — угулзаларын, ооктарны болгаш аргыгларны, сиилбирлерни, өрүглерин болгаш өске-даа уран-шевер кылыгларны чыып сайзырадырын онзалап чугаалап чораан.

Кызылдың уран чуул училищезиниң башкызы Серафима Калинина ол өөредилге черинге кандыг эртемниг кижилерни өөредип доостуруп турарын сонуургатпышаан, боду ыраажылар салбырының башкызы болгаш, аңаа өөренирин күзээр оолдар, кыстар бар болза, менээ дидими-биле кээп ырлап берзиңер, үнүңерни дыңнап көрейн деп саналдап турган.

Серафима Андреевна композитор Дамба Хүреш-оолдуң Мунзук Кара-кыстың сөзүнге «Кады чор сен авай» деп ырызын ырлап чораан. Чон ону кончуг сонуургап, катап-катап дилеп:

— Сереңмаа, ооп!.. Сереңмаа аттыг Бай-Тайга уруу-дур!—дижип, кыйгырып тургулаан.

Чогаадыкчы ажылдакчыларның бо бөлүүнге сураглыг чазаныкчы Репин аттыг шаңналдың болгаш Тыва АССР-нин Күрүне шаңналының лауреады, Тыва АССР-нин Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң даргазының оралакчызы, уран-шевер чазаныкчы Хертек Коштаевич Тойбу-Хаа база немешкен.

Иркутскиниң киностудиязы Бай-Тайга, оон сураглыг уран-шевер чазаныкчылары — Тойбу-Хаа адашкылар дугайында «Тойбу-Хааның чонардажы» деп кыска, өңнүг кино үндүрген. Студия оон бир хоолгазын чазаныкчының бодунга белек кылдыр чоруткан. Хертек Коштаевич оозун ап чораан.

Ужуражылгалар Бай-Тайганың Ээр-Хавак фермазындан эгелээш ыраккы Кара-Хөлге чедир үргүлчүлээш район төвү — Тээлиге доозулган. Ужуражылгаларның киржикчилери аалчыларынга сонуургаан айтырыгларын салып, чогаадыкчы эвилелдерге хамаарыштыр чугула, амыдыралчы санал-сүмелерни берип тургулаан.

Бай-Тайгага эрткилээн ол ужуражыышкыннар үезинде чогаадыкчы ажылдакчылар районнуң салым-чаяанныг солун кижилери-биле ужуражып, оларның чогаадыкчы ажыл-ижин байыр чедирип көрген. Оларның иштинде Тээли школазының өөреникчилериниң чураан чуруктары чаптанчыг, чараш болган. Бай-Тал школазының башкызы Салчак Тойду тыва национал хөгжүм херекселдериниң оркестрин тургузуп алган. Тээли чурттуг хоочун чазаныкчы Хомушку Идамчап тыва хөгжүм херекселдерин кылырын, оон иштинде демир-хомус согарын ам-даа үргүлчүлевишаан. Сураглыг ус-шеверлер Тойбу-Хаа Хертек, оон оглу Дондук Тойбу-Хаа өөреникчилери-биле ажылдавышаан.

Ыраккы Кара-Хөл база бир салым-чаяанныг хоочун чазаныкчызын биске таныштырган. Ол — Күжүгет Минчеевич Балган. Шынап-ла кылбас-туттпас чүвези-даа чок, солун кижилерниң бирээзи. Алексей Боктаевич Чыргал-оол оон чаа кылган иги, бызаанчызын эки-ле шинчилеп, аңаа ойнай кагылап олурду.

Бай-Тайганың ажыл-ишчи сураглыг кижилери — малчыннар. Оларның иштинде Ээр-Хавак фермазының мурнакчы саанчызы, партия обкомунуң кежигүнү Роза Билчей, «Мурнакчы» совхозтуң хоочун хойжузу Доңгак Доржу, «Кара-Хөл» совхозтуң хоочун хойжулары — Балчий, Сендепмаа Иргиттер, Алдын-кыс, Ширин-оол Хертектер дээш өскелерниң-даа маадырлыг ажыл-ижиң сонуургап таныштывыс. Ужуражылгаларының түңнелин СЭКП райкомунга чугаалашкан.

Леонид ЧАДАМБА.
Бай-Тайга — Кызыл.

АЛДАРЖААН МЕХАНИЗАТОРЛАР

МИЛЛЕРОВО (Ростов область). Херээженнерниң Донда бир дугаарты трактор бригадазының бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Л. Тихомирова-биле ийи чүс хире механизатор херээженнер ужурашкан. Олар шупту Донда механизатор херээженнер ортузунда калбарган шимчээшкинниң он чыл болганынга тураскааткан область слёдунга киржири-биле чыглып келген турганнар.

Любовь Андреевна мооң мурнунда кажан-даа ынчалдыр сүрээдеп көрбээн. Ол көрүнчүк баарынга турупкаш, аралаштыр көгергилеп келген бажының сырый дүктерин эдип тура, уттундурбас баштайгы часты база катап сактып турган.

Бо шимчээшкин он чыл мурнунда чаа-ла эгелеп турган, ынчангаш ажылды эки организастап башкарарын боду таарыштырып ап турган. Л. Тихомированың бригадазынга дуржулгалыг трактористер-биле кады аныяк кыстар база ажылдап турганнар. Шөлге ажылдап үнер мурнунда ол мындыг чагыгны берген:

— Чаагай ажыл-ишче, эшөөр! Паша Ангелинаның төлептиг салгакчылары болуулуңар, Черивиске бүгү-ле сагыш салышкыннарывысты, чылыг холдарывысты берээлиңер.

Удаваанда-ла кыстарның чедиишкиннерин улус магадап эгелээн. Ажылдың хөрзүнүң чарып белеткээриндеи эгелээш, дүжүт ажаап алырынга чедир бүгү комплекизин «Коммунизмче орук» колхозтуң механизатор херээженнери боттары кылган.

Ол чылын гектардан үжен центнер чедир тарааны ап, бедик дүжүттү ажаап алганнар. Ынчалза-даа эң чугула чүүл— эгелээшкин боду. Миллерово районнуң шөлдеринде амгы үеде үш чүс ажыг херээженнер ажылдап турар. А бүгү Донда механизатор херээженнерниң саны тос муң четкен. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Н. Переверзева, Р. Горожаева болгаш бедик дүжүттүң өске-даа мастерлериниң ады чуртта эки билдингир. Олар техниканы ыяк билири, күш-ажылды ажыктыг кылдыр организастап билири-биле онзаланып турарлар.

Шөлдерниң алдарлыг, күш-ажылчы херээженнеринге ол хүн чечектерни тутсуп, хүндүлелдиң болгаш магадалдың йөрээл сөстерин чугаалап турган.

Слёттуң киржикчилеринге СЭКП Ростов обкомунуң бирги секретары И. А. Бондаренко, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы П. И. Климук олар байыр чедиргеннер.

Слётка Донның, Кубаньның, Ставропольдуң болгаш Донецк областың механизатор херээженнериниң социалистиг чарыжының дугайында керээге ат салган.

К. БОБРИС,
СЭТА-ның корр.

ЧАҢГЫС ЭП ЁЗУЗУ

АДЕН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев-биле болгаш совет өске-даа удуртукчулар-биле чугаалажышкыннар үезинде чугаалашкан бүгү айтырыглар дугайты санал-оналдарның чаңгыс эптиг бадыткаттынган деп, Йемен социалистиг партияның чиңгине секретары, Йемен Улус Демократтыг Республиканың Улустуң дээди чөвүлелиниң Президиумунуң даргазы Абдель Фаттах Исмаил Совет Эвилелинге бодунуң албан хуузунда найыралчы аян-чоруунуң түңнелдерин дугайты медеглээн. Бистиң бүзүрелчедип алыр дээш демисежип турар революстуг сорулгаларывыстың чаңгыс эптиинин дугайын ол херечилеп турар-дыр деп, ол медеглээн. Ол сорулгаларның кол-колдуглары—империализмге удур, национал хосталыышкын, социал депшилге дээш улустарның демиселин деткиири, бүгү делегейге тайбыңны камгалаар, империализм болгаш реакция күштериниң чимээнишкиннеринден камгаланыр талазы-биле дем каткан ажыл-чорудулга-дыр.

ССРЭ-ниң болгаш ЙУДР-нуң аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында Москвага ат салдынган керээни мооң-биле холбаштыр чугула фактор кылдыр санап, партиялар аразынга, экономика болгаш техника талазынга кады ажылдажылга дугайында документилерни улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар бис деп, ол чугаалаан.

Москвага аян-чорук түңнелинде ЙУДР-нуң болгаш ССРЭ-ниң аразында харылзааларны быжыглаары чедип алдынган.

Национал хамаарышпас чорууң камгалап ап, депшилгелиг социал чаартылгаларның оруу-биле улам бурунгаарлаарда Йемен Улус Демократтыг Республиканың улузунга көргүзүп турар деткимче, дузаламчызы дээш Л. И. Брежневке, СЭКП-ге болгаш Совет күрүнеге ханы өөрүп четтирген сагыш-сеткилин А. Исмаил илергейлээн.

СЪЕЗД ДООЗУЛГАН

ЛОНДОН. Великобританияның Коммунистиг партиязының үжен алдыгы съездизи ажылын ында доосчан. Ооң киржикчилери чуртта экономиктиг болгаш политиктиг байдалды, ол ышкаш делегейниң эң чугула айтырыгларын чугаалажып көрген. Ажылчы чоннарның эргелеринче эрге-чагыргаларының болгаш улуг капиталдың шавар халдаашкыннарының байдалдарында англи коммунистерниң чурттуң бүгү депшилгелиг күштериниң ажыл-чорудулгазының программазын съезд чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң көдүргени Совет Эвилелиниң чаа тайбың инициативаларынга англи коммунистерниң төлээлекчилери байыр чедирип турган. Ортумак ыракшылдың америк чаа ракеталарын Барыын Европаның девискээринге сайгара тургузар дээр АКШ-тың болгаш НАТО-нуң дерзии планнарын съезд ханы кинеңнеп көрген. Консерваторлар чазааның дайынзырак угланышкынын соксадырын болгаш Англияның кедергей улуг шериг чарыгдалдарын кызырарын делегаттар негээн.

Совет Эвилелинге удур үлделзинге каттыжып алырынче Барыын Европаның чурттарын кыйгырып турар пекинчи удуртулганың политиказын делегаттар буруу шапкан.

Мурнуу Африканың улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкини-биле болгаш чили патриоттар-биле боттарының эп-сеткилин каттыштырып турарының дугайын англи коммунистерниң съездизиниң киржикчилери медеглеп, маадырлыг вьетнам улусту деткээн.

Великобританияның чөөн үзелдиг бүгү күштерин каттыштырар болгаш улам өзүп орар экономиктиг аар-үүргелерни ажылчы чоннарның эгиннеринче чая каар дээр чазактың болгаш монополияларның оралдажышкыннарынга шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээр сорулгалыг шиитпирлерни съездиге хүлээп алган.

Лондоннуң буруузу-биле ханныг өлүрүкчү месилдежинишкиннер бо хүннерге чедир уламчылап турар Соңгу Ирландияда байдалче шуулганның киржикчилери онза кичээнгейни угландырган.

Съездиниң түңнелинде партияның удуртур органнары соңгаан.

А. СТЕПАНЕНКО.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Женевада ниити-европа чөвүлел хуралы

ЖЕНЕВА. Долгандыр турар бойдусту камгалаарынга кады ажылдажылга талазы-биле КНО-нуң Европада экономиктиг комиссиязының хайгааралы-биле бедик деңнелге чыылдырган ниити-европа чөвүлел хуралы Женеваның Национал ордузунда ажылдап турар. Европа чурттарының, ол ышкаш АКШ-тың болгаш Канаданың төлээлекчилери ында киржип турар. Киржикчилерниң аразында ССРЭ-ниң, Украин ССР-ниң, Белорус ССР-ниң делегацияларды бар. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң, Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң, ЮНЕСКО-нуң болгаш делегейниң өске-даа чамдык организацияларының төлээлекчилери база чөвүлел хуралда киржип турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазын чөвүлел хуралга номчуурга делегаттар үргүлчүлеңниг адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Оон соонда КНО-нуң чиңгине секретары Курт Вальдхаймның кыйгырыын номчаан.

Үш документиниң төлевилелдерин чөвүлел хурал көөр болгаш бадылаар кылдыр киирген.

Совет делегацияның баштыңы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединиң даргазы В. А. Кириллин ол чөвүлел хуралга чүве чугаалааш, бойдус курлавырларын чөп ажыглаар болгаш долгандыр турар бойдусту камгалаар талазы-биле бодунуң политиказынга Совет Эвилели чүгле совет улуска эвес, харын бүгү кижи төрелгетенге эң кол ол айтырыгның амыдыралчы чугулазын барымдаалап турарын, ук айтырыгның чугулазының дугайын Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың Түңнел актызының тускай бөлүүн аңаа тураскаатканы чугаалап турарын онзалап демдеглээн. Хельсинкиге чөвүлел хуралдың Түңнел актызының негелделерин боттандырар сорулга-биле харын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев долгандыр турар бойдусту камгалаарынга, транспортту, энергетиканы хөгжүдеринге кады ажылдажылга талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралдарын эрттирер дугайында саналды көдүрген деп, совет делегацияның баштыңы чугаалаан.

Европага долгандыр турар бойдусту камгалаарының талазынга чедиишкинниг кады ажылдажылга боо-чепсектиг эндере бүдүрериниң кызыгаарлаарының, чепсегленишкинниң дүжүрериниң, Европага болгаш бүгү делегейге дүшкүүрлүг чорукту чавырыдырарын ханыладырының болгаш калбартырының байдалдарында харын болдунар аргалыг деп, совет төлээлекчи онзалап демдеглээн.

Г. ДРАГУНОВ,
СЭТА-ның корр.

Делегей шуулганы

ПАРИЖ. Тайбының делегей шуулганы Парижте ажылдап эгелээн. Делегейниң дыка хөй чурттарының, оларның аразында Совет Эвилелиниң хөй-ниитизиниң төлээлекчилери ында киржип турар. Олар тайбыңны камгалаарының, чепсегленишкинни дүжүрериниң болгаш социал депшилгениң чугула айтырыгларын чугаалажыр дээш ЮНЕСКО-нуң штаб-квартиразының бажыңында чыылганнар.

Дайын кыжанының чок кылырының, шериг чарыгдалдарын эвээжедириниң база хостаткан акша-хөреңгилерни кижи төрелгетенниң материалдыг болгаш угаан-бодал хөгжүлдезинге, аш-чут, аарыглар болгаш бижик-билиг чок чорук-биле демиселге ажыглаарының айтырыглары шиитпирлээрин соңгаарладып болбазын ЮНЕСКО-нуң чиңгине директору чыылганнар мурнунга чүве чугаалап тура онзалап демдеглээн.

Санал бериишкиннериниң үезинде ССРЭ-ниң, Францияның, Мексиканың, Швейцарияның, Японияның, Югославияның болгаш өске-даа чурттарның төлээлекчилери сөс алган. Шуулган ажылының баштайгы хүнүнде совет делегациязындан шүлүкчү Е. Евтушенко чүве чугаалаан.

Тайбыңның делегей шуулганының эгелээни-биле уругларга парлаан совет ном делгелгезин ЮНЕСКО-нуң делгем залында делгээн, ону Делегейниң уруглар чылынга тураскааткан.

А. МАНДРОВ,
СЭТА-ның корр.

ЭҢ УЛУГ КЕЖИГ

СОФИЯ. ССРЭ-ниң болгаш БУР-нуң аразында транспорт оруунуң тулуш кезээ база социалистиг каттыжышкынның чырыткылыг үлегер-чижээ болу берген делегейде эң улуг далай паром-кежиии 1978 чылдың ноябрь 14-те ажыглалга киирген турган. Бо эрткен үе иштинде паромнардан чүък дүжүрер болгаш чүдүрериниң чамдык нарын тудугларының технологиязын мындан чедиишкинниг шиңгээткен. Ол паром комплекизиниң ажыглап эгелээниниң түңнелинде БУР-дан ССРЭ-же сөөрткен чүъктерниң ниити хемчээли 1978 чылдың тос айында турган деңнелиге көөрде, бо чылдың ол-ла үезинде 10,3 хуу, а ССРЭ-ден БУР-же —9,9 хуу болган.

В. ЧУКСЕЕВ,
СЭТА-ның корр.

Халап соонда

ОТТАВА (СЭТА). Канаданың демир-орукка улуг халап болган Миссисауга хоорайының чоогунда байдал аажок берге болуп артпышаан. Авария түңнелинде 106 вагоннардан болгаш цистерналардан тургустунган поезд рельс-оруундан аңдарлы берген. Оларның хөй нуруузунга хоранныг химиктиг бүдүмелдер чораан. Суук газтыг каш-даа цистерналар чазылганының соонда өрт болуп, ук өрт өске вагоннарже дораан шилчээн. Көдүрүлген чалбыыштыг ыштар дөрт километр ырактан безин көстүп турар.

Аңдарылган цистерналардан хоранныг хлор база төктүп эгелээн. Хоранныг бусталыышкыннар болгаш ыш кижилерниң кускузун аажок келдирип, бажын аартпышаан, хоорайның өске кварталдарынче нептеревишаан, дээр өру аажок улуг булуттар апарган. Миссисауга хоорайның 250 муң чурттакчыларын эрге-чагыргалар өскээр көжүрер ужурга таварышкан. Хаттыг угланыышкынының өскерлип каап турарының уламындан кожазында Оаквилла хоорайның каш-даа муң чурттакчыларын база өскээр көжүрерин чарлаан.

Хып чыдар вагоннарның мырынай чанында суук хлорлуг 90 тонна цистерна кедергей улуг айыыл болуп турар. Бир эвес ол чазыла бээр чүве болза, дыка улуг девискээр база хораннаглан агаар-бойдустуг болу бээриниң кыжалыы бар.

Халап болган черже шериглерни болгаш полицияның улуг отрядтарын чоруткан. Агаарда хлорнуң нептерел таралын тодарадыр дээш самолеттар болгаш вертолеттар-биле агаарны үргүлчү шинчилеп турар.

Чоокку районнардан хоргадал дилеп, муң-муң хоорайжылар бажыңнарындан угаан-кут чок дезип чоруп туруп берген. Оруктарда автомобильдер сыңышпастаан.

Кижилерниң амыдырал-чурттаалгазынга хоралыг айыыл-халап химиктиг айыылдыг бүдүмелдерни демир-оруктап сөөртүрүнүң тодаргай дүрүмнериниң чогундан болган-дыр деп, Миссисауга хоорайның тергиидекчизи медеглээн. Болган халапты истеп-хыңаарын ол негээн.

ИЙИ ДЕЛЕГЕЙ—ИЙИ САЛЫМ-ЧОЛ

SCHOTTENTOR
T D B Ak
STRASSENBAHN HALTESTELLE

ЧССР. Чуртта бар хөй-хөй пансионаттарның бирээзи болур назылап кырааннар бажыңы Мурнуу Моравияда чоокта чаа ажыттынган.

ЧУРУКТА: назылап кырааннар бажыңында дыштаныр өрээл.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

Албан ёзузунуң медээзи-биле алырга, Австрияда чүс-чүс муң кижилерниң айда алыр орулгазы ол үе иштинде чурттап болурунуң эң эвээш хемчээлинден безин куду. Ылаңгыя ажыл тывары баксыраан пенсионер кырганнарга кончуг берге болуп турар. Бо кижилерниң ындыг байдалын өртектерниң доктаамал өзүлдези улам бергеледип турар.

Бо пенсионерге (чурукта) чүгээр аайлашкан деп болур: ол гармошкага шору ойнаптары-биле бодунга хлеб өртээн ажылдап аптар аргалыг.

Ю. ВЫХОДЦЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Вашингтоннуң болгаш Пекинниң күткүү-биле

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). КНО-нуң Кол Ассамблеязы «Кампучияда байдал» дижир айтырыгны чугаалажып эгелээн. Тускай догуннаан күрүнениң иштики херектеринге холгаарлап кирижириниң ол илдең-не оралдажышкыны сөс кырынга АСЕАН чурттарының саналы-биле чоруткан, ынчалза-даа оларның артында АКШ болгаш Кыдат туруп турар дээрзи делегей ниитилежилгезиниң бөлүктеринде кымга-даа чажыт эвес.

Ында билдине бергени-биле алырга, сессияның эгелээриниң мурнунда КНО-нуң чанында АКШ-тың төлээ чери АСЕАН чурттарының делегаттарын ол айтырыг талазы-биле сургаары-биле ийи катап чыылдырган. «Кижиниң эргезин» камгалаарының херээнге бердингениниң дугайында шуугаазынныг деклорацияларны турбуже, АКШ Кыдат-биле дугуржуп алгаш үш миллион кампучилерни кырып өлүрген, кампучи улустуң шаажылакчылары болур Пол Поттуң—Иенг Сарииниң бөлүүнге политиктиг деткимчени көргүзүп келген болгаш көргүзерин уламчылап турар. Оларның оралдажып турарының түңнелинде боттарының Пекинде ээлериниң өске кымны-даа төлээлевейн турар ол бөлүкке КНО-да черни хевээр арттырып берген. «Кампучияда байдалдың» айтырыын «чугаалажып көөрүнүң» инициативазын кампучи улуска болгаш оон хоойлу ёзугаар кара чаңгыс төлээлекчизи болур Кампучия Улус Республиканың Улусчу-революстуг чөвүлелинге удур өжээнниг кампанияны уламчылаарының база бир оралдажышкыны кылдыр үнелеп көөр ужурлуг.

«Кампучия айтырыы» деп адаар чүүл чок. Кампучияда «халаптыг байдал» дугайында бадыткаашкыннар шуут-ла меге. Херек кырында чуртта байдал болур-чогууру-биле тургустунуп эгелээн. Коргунчуг кем-херектерни үүлгеткенинге буруулуг араатан-зыг бөлүктү дүжүр октааш, Улусчу-революстуг чөвүлелдиң удуртулгазы-биле кампучи улус барык-ла долузу-биле үрегдеттирген чуртту катап тургузуп эгелей берген деп КНО-да ВСР-ниң доктаамал төлээлекчизи Ха Ван Лау медеглээн.

«Айтырыгның алыс утказы болза америк империализм-биле болгаш реаксылыг өске-даа күштер-биле эвилелдежип алгаш Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучияның хамаарышпас, тускай догуннаан чоруунга, девискээриниң бүдүн чоруунга, Мурнуу-Чөөн Азияда тайбыңга болгаш доктаамал чорукка шыңгыы айыыл боор турар Кыдаттың чагырыкчы бөлүктериниң агрессчи экспансионисчи политиказы болур»— деп КНО-да вьетнам делегацияның баштыңы оон ынай чугаалаан. Кампучи улусту узуткаарын Пекин херек кырында удуртуп, Кампучияны Мурнуу-Чөөн Азияга бодунуң экспансионисчи политиказының плацдармы болдурарын оралдашкан, а амгы үеде араатан-зыг бөлүктүң эрге-чагыргазын катап тургузарын бүгү-ле аргалар-биле чедип алырын оралдажып турар. «Кампучия айтырыы» деп адаар чүүлдү долгандыр өжегерээн өөскүдүп үндүрген шуугаазынныг кампанияга чажыртыныр турар Пекинниң болгаш Вашингтоннуң кажар аргаларын шиитпирлиг-биле буруу шаварынче вьетнам делегат кыйгырган.

Кампучияда байдал шынап-ла хөй күрүнелерниң хоойлу ёзугаар дүвүрээзиниң болдуруп болур ындыг үе турган деп КНО-да ССРЭ-ниң доктаамал төлээлекчизи О. А. Трояновский чугаалаан. Ол болза хөй качыгдалдыг ол чуртче америк бомбалар дүжүп турган 70 чылдарда болган.

Экономиканы болгаш культураны катап тургузарынга Кампучия Улус Республиканың Улусчу-революстуг чөвүлелиниң чедиишкиннерин демдеглээш, Пекинниң албадап тургусканы база ооң удуртуп турган бөлүүн дүжүр октааш, хөгжүлдеге бодунуң оруун шилип алгаш, Кампучияның улузу бодунуң салым-чолун шуут тодарадып алган деп ССРЭ-ниң төлээлекчизи медеглээн. Кампучияның бодунда байдал эвес, а ол чуртту долгандыр политиктиг болгаш шериг чөңгээлээшкиннери херек кырында Мурнуу-Чөөн Азияда байдалды чидиглендирип, тайбыңга база айыыл чок чорукка дорт кыжанышкын боор турар. Мурнуу-Чөөн Азияда дүшкүүрлүг чоруктуң хевээр артканының кол чылдагааннары болза кыдат шовинистерниң Вьетнамга удур турамыккай агрессиязы, оларның вьетнам улуска «ийиги кезедишкинни көргүзер» деп кыжанышкыннары, Пол Поттуң — Иенг Сарииниң ёзу-чурумун катап тургузар деп кыдат удуртулганың соксаал чок оралдажышкыннары боор турар.

Дүшкүүрлүг чоруктуң ол чылдагааннарынга чогуур үнелелди бергеш база полпотчу дээрбечи бөлүктерниң артынчыларын деткиирин соксадырын, Кампучияның болгаш ол кавының өске чурттарының иштики херектеринге холгаарлап киржирин соксадырын чүнүң-даа мурнунда Кыдаттан негээш, Кол Ассамблея бодунуң хүлээлгезин күүседир ийик деп, совет делегат медеглээн.

Совет Эвилелинге болгаш Вьетнамга удур калчаалыг хоп-мегени кыдат төлээлекчи кылган. Фактыларны ыят чокка өскертпишаан, Кампучияга хамаарыштыр массалыг өлүрүүшкүн политиказын чорудуп турганынга ол... Вьетнамны буруудадырынга чедир чулчурган. Кызыгаар чок ыят чогун көргүзүп, Пекинниң делегады полпотчу дээрбечи бөлүктерниң артынчыларынга деткимче болгаш дуза көргүзерин уламчылаарынче кыйгырган.

В. ВАСИЛЕЦ,
Е. МЕНКЕС.